

דעת הלכה

יצא לאור ע"י בית ההוראה
"שערי הוראה"
נערך ע"י הרב יוסף
אייזנשטיין שליט"א מרבני
בית ההוראה מו"צ ומח"ס
דעת הלכה ושור"ע השל"ה
תשעה באב

דיני תשעה באב המצויים

ערב תשעה באב

א. נהגו **שלא ללמוד** בערב ת"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים ללמוד בת"ב וכדלהלן. (שו"ע סי' תקנ"ג סי"ב). ומי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו. (מ"ב סק"יח). והמנהג להמנע מללמוד מחצות. (מבית לוי פ"צ הע"ג). ומותר ללמוד בדברים המותרים בעיון. ויש להקל באמירת תהלים. (הלי"ש פט"ו א). **ואין לטייל** בערב תשעה באב. (שו"ע שם). אין אומרים תחנון במנחה. (שו"ע סי' תקנ"ב סי"ב).

סעודת המפסקת

א. המנהג לאכול בערב תשעה באב סעודה קבועה קודם מנחה, ואחר מנחה אוכלים סעודת המפסקת. ומפסיקים לאכול מבעוד יום. (רמ"א סי' תקנ"ב סי"ט). בסעודת המפסקת נהגו לאכול **ביצה קשה** [באפר] שהוא מאכל אבלים. (סי' תקנ"ב סי"ה). ולא יאכל שום תבשיל אחר. (מ"ב ס"ק יד). ומאפה של סוגי פת אינו תבשיל ומותר. (א"א בוטשאטש). שתיית קפה ותה אינו תבשיל ומותר. (שעי"ת סק"א).

ב. נהגו **לישב על גבי קרקע**, בהפסק משהו (שעי"ת סק"יח), בסעודת המפסקת. (סי' תקנ"ב סי"ז). ואוכל פת באפר. (שם סי"ו). ואומר זהו סעודת ת"ב. (מ"ב ס"ק טז). ולא ישבו ג' אנשים יחד. (שם סי"ח). ואף אם ישבו לא יזמנו. (מ"ב ס"ק יט).

ג. נכון להתנות בפירוש בפה או בלב שאין מקבל התענית עד שקיעת החמה. (מ"ב סי' תקנ"ג סק"ב). ואם לא התנה אם לא קיבל להתחיל להתענות אף שגמר בדעתו שלא לאכול עוד מותר באכילה. (שם).

התענית

א. מתענים **לילו ויומו**, משקיעת החמה בכניסתו עד צאת הכוכבים ביציאתו. וכן שאר עינויים. (סי' תקנ"ג ס"ב, מ"ב סק"ג). ולישב ע"ג קרקע יש מחמירים מבין השמשות. (שלמת חיים שיט, אגרי"מ או"ח ח"ה סי"ד). ויש מקילים. (באה"ט סי' תקנ"ד סק"א, שבה"ל ח"י פג).

ב. **מעוברות ומניקות** ע"פ דין השו"ע מתענות ומשלימות. (סי' תקנ"ד סי"ה). ובימינו שיש חולשת הדורות תעשה שאלת חכם.

ג. **חולה** שחלש וחש בגופו, אף שאין בו סכנה, מאכילין אותו. (שם סי"ו, מ"ב ס"ק יא). ויעשה שאלת חכם. ואין עולה לתורה במנחה. (סי' תקנ"ו מ"ב ס"ק כא). אבל **בשחרית עולה**. (הלי"ש תפילה פ"ב ט"ז). ואם אוכל פת יאמר בברכת המזון נחם קודם ובנה ירושלים. (רמ"א סי' תקנ"ז). ויש מפקפקין בזה, ואם לא אמרו אין מחזירין אותו. (מ"ב סק"ה).

ד. חולה שצריך **לבלוע תרופה** ואין יכול בלא מעט מים, מותר לשתות מעט מים כפי הצורך לבלעה, ואין צריך לפוגם. (כה"ח תקנ"ד סק"יד, הלי"ש פט"ו לו).

ה. **קטנים** שיש להם דעת להתאבל עם הציבור, אף שאין צריכים לחנכם אפילו בתענית שעות, ואפילו בן שנים עשרה שנה, ראוי לחנכם שלא יאכלו כי אם מאכלים פשוטים לקיום הגוף ולא מעדנים. (מ"ב סי' תקנ"ד סק"ה).

רחיצה

א. רחיצה אסורה בין בחמין ובין בצונן, ואף להושיט אצבעו במים. (שם סי"ז). ואם ידיו מלוכלכות מותר לרחוץ להעביר הלכלוך. (שם סי"ט). ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות וטורח לרחוץ כל טינוף בפני עצמו מותר לרחוץ כל גופו בפעם אחת להסיר הלכלוך. (מ"ב סי' תרי"ב סק"א).

ב. לנטילת ידים **שחרית או עשה צרכיו או לתפילה** מותר לרחוץ עד סוף קשרי אצבעותיו. (שו"ע סי' תקנ"ד סי"י, מ"ב סק"י). ונוטל כמספר פעמים שדרכו ליטול. (מנח"י ח"י מה, הלי"ש פט"ו סי"ג הע"י 15). ובריוח ואין צריך לצמצם. (חזו"א מעשה איש ח"ה עמי כא). **ולנשיאת כפים** נוטל עד הזרוע. (מ"ב סי' תרי"ד סק"ז). וחולה הנוטל ידיו לאכילה נוטל עד הפרק. (שבה"ל ח"ח סי' קלט).

ג. כשידיו **לחות ואינם טופח ע"מ להטפח** או מפה שאינו טופח ע"מ להטפח מותר להעבירם על עינו פניו ידיו ורגליו. (סי' תקנ"ד סי"א-יד, מ"ב ס"ק כב).

ד. נשים המכילות מאכלים, מותרות לרחוץ האוכל אף שרוחצת גם ידיה. (מ"ב שם ס"ק יט).

סיכה

א. סיכה אסורה (שם סט"ו). ולצורך רפואה מותר. **אין להתאפר** או לצבוע שפתיים. (נטי"ג פ"ה סי"ה). להשתמש **בבושם ודאודרנט** מותר. (הלי"ש פ"ד א"ה 56, מועדי ישורון עמי 141 מהגר"מ פיינשטיין) ויש אוסרין. (אשרי האיש ח"ג ע"א ט). **קדם ידים** לעדן העור אסור. (אשרי האיש שם).

נעילת הסנדל

א. חליצת המנעלים קודם שקיעה. (סי' תקנ"ג מ"ב סק"ה). ואסור ללבוש נעליים של עור (תקנ"ד סי"ז). ונעליים שאינם של עור ונוחים מאד והולך בהם כל השנה יש להחמיר. (ע"י שעי"ת סק"ט, הלי"ש פט"ו ו, מבית לוי פ"א סי"א).

תורה

א. אין **ללמוד בתשעה באב** כל היום עד צאת הכוכבים, תנ"ך משנה מדרש גמרא הלכות ואגדות, כי הם משמחי לב. (תקנ"ד סי"א) ואף בהרהור אסור. (שם סי"ג). אסור **להורות**

ב. מותר ללמוד פירוש ומדרש איכה, איוב ופירוש, דברים הרעים שבירמיה, אגדת החורבן בפרק הניזקין בגיטין, ובפרק חלק בסנהדרין, ופרק אלו מגלחים במו"ק, ולקרות מהחורבן ביוסיפון. (שם ס"א-ב, מ"ב סק"ג). וללמוד הלכות ת"ב. (לקט יושר עמ' ק). והלכות אבילות (חת"ס יו"ד סי' שמו).

ג. ילמד בפשוטן של דברים ולא דרך פלפול ומשא ומתן בהלכה, (מ"ב סק"ד). וכן מותר ללמוד ספרי מוסר בהתעוררות (מאירי מו"ק כא) כשאין בהם פסוקים ומאמרי חז"ל.

תפילה

א. מותר לקרוא כל סדר היום, אף פרשת הקרבנות ואיזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל. (שם ס"ד). ויש מוסיפין פרשת העקידה. (ערוך השולחן ס"ה). וי"א אף קטורת קודם התפילה. (שדי חמד בין המצרים ב' י'). לרגיל לאומרים. (שלמי מועד פצ"א עמ' תצז), אבל לא קטורת של אחר התפלה (עי' תקנט ס"ד). ואין אומרים תחנון וקל ארץ אפיים ולמנצח. (רמ"א תקנט ס"ד).

ב. ברכת שעשה לי כל צרכי נהגו לברך, אע"פ שאסור בנעילת הסנדל. (מ"ב תקנד ס"ק לא, שע"ה"צ ס"ק לט). והארי"י ז"ל פסק שלא לברך. (באה"ט ס"ק יא). ואם לובש נעליים אף שאינם של עור יכול לברך. (תשב"ץ ח"ב קפו).

ג. נהגו שלא להניח טלית גדול ותפילין בשחרית רק במנחה. (תקנה ס"א). ולא ינשק הציצית בשחרית בברוך שאמר ובפרשת ציצית. (רבבות אפרים ח"א שפג). ויניח במנחה גם תפילין של ר"ת. (מ"ב סק"ד). ומנהג העולם שאומרים די פרשיות בתפילין של רש"י ושל ר"ת. (שבה"ל ח"י פא, ודלא כמ"ב סק"ה). ומשלימין אז שיר של יום וקטורת. (קצשי"ע קכד ס"יט). ואין נושאים כפיים ואין אומרים או"א ברכנו וכו' בשחרית. (דגו"מ סי' תקנט ס"ד).

ד. בתפילת מנחה אומרים נחם בברכת בונה ירושלים. ואם שכח אומרו בעבודה קודם ותחזינה בלי חתימה. ואם לא אמר אין מחזירין אותו. (סי' תקנו ס"א, מ"ב סק"ב). ויאמר קודם יהיו לרצון. (כה"ח סק"ב).

ה. תהלים נוהגים לאמרו במנחה. (מ"ב סק"ז). וי"א שאין לאומרו אף המנחה. (שעה"צ סק"ח).

מנהגי ת"ב

א. ליל ת"ב ויומו יושבים על הארץ עד חצות. (סי' תקנ"ט ס"ג) ויושב על ספסל נמוך. (מ"ב ס"ק יא) ואין צריך לדקדק שיהא פחות מג' טפחים. (הל"ש פט"ו ס"ו א"ה 25). ובמכונית או באוטובוס אפשר לישב. (תורת המועדים שם סק"ד). ואם יש אפשרות לעמוד ראוי לדקדק בכך. (הל"ש שם). ובשעת איכה וקינוח יש לשבת על הארץ, ואין לקונן בעמידה. (מועדים וזמנים ח"ה סי' שמא, הליכות שלמה פט"ו הע 31).

ב. מסירין הפרוכת מלפני הארון. (שו"ע שם ס"ב) ומחזירין אותה במנחה. (פתחי עולם סק"ח). ואין מדליקין רק נר אחד.

ג. בליל תשעה באב מתפללים תפילת ערבית ואומרים איכה וקינוח. ואפילו כשהוא ביחיד. ובכל איכה מגביה קולו יותר. ויפסיק בין כל פסוק ופסוק ובין כל איכה יותר מעט. וכשמגיע לפסוק השיבנו אומרים הקהל בקול רם. ואחר כך אומר סדר קדושה מואתה קדוש. וטוב שיחיד יקרא איכה גם ביום. (סי' תקנ"ט ס"א-ב, מ"ב סק"ב).

ד. יש לאדם להצטער במשכבו בליל ת"ב שאם רגיל בשני כרים לא ישכב אלא באחד. (סי' תקנה ס"ב).

ה. בשחרית טוב שלא להשכים כל כך, כדי שלא יגמרו לומר הקינות הרבה קודם חצות. (מ"ב שם ס"ק טז). ואין אומרים תחנון ונפילת אפיים, וקורין בתורה כי תוליד בנים, ומפטירין בירמיה אסוף אסיפס. (סי' תקנ"ט ס"ד) ואחר כך מאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות. (שם ס"ב). ובשעת הקינות אסור לספר דבר או לצאת לחוץ. (שם ס"ה).

ו. אין שאילת שלום בת"ב, והדיוטות שאין יודעים ואומרים שלום משיבים להם בשפה רפה. (שו"ע שם ס"כ). אמירת מזל טוב מותרת. (שלמת חיים יו"ד תרכב). ואף ללחוץ יד. (ישא יוסף בשם הגריש"א ח"א ק"ז). וכן ברכת רפואה שלימה. (כה"ח הגרי"ח פלאגי עמ' קב).

ז. אסור לשלוח דורון. (מ"ב תקנד ס"ק מא).

ח. אין לעשן סיגריות בתשעה באב, ומי שמורגל ביותר ודחוק לו יש להקל אחר חצות בצנעה בביתו. (מ"ב סי' תקנ"ה סק"ח). אין להריח בשמים. (שעה"צ סי' תקנו סק"א).

ט. נהגו להחמיר שלא לעשות עד חצות מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט. (סי' תקנד סכ"ב). ולכן לא יציע המטות וידיח הכלים וכבד הבית. (ערוך השולחן סכ"א).

י. אף אחר חצות לא יקבע עצמו במלאכה ומסיח דעתו מהאבילות, ואין רואה בו ברכה. (שם סכ"ד, מ"ב ס"ק מט). ומותר להכין צרכי הסעודה למוצאי ת"ב. (מ"ב סי' תקנט ס"ק לט). ואין לשטוף הבית בתשעה באב אחר חצות אף כשחל ביום חמישי. (ערוך השולחן סי' תקנט ס"ט, מבית לוי). ויש קהילות שנהגו לכבד הבית אחר חצות, ולא מיחו בידם. (ברכי יוסף סי' תקנט סק"ז).

עשירי באב

א. אסור בכל הדינים הנוהגים בתשעת הימים עד חצות. (סי' תקנח ס"א, מ"ב סק"ג). ובשעת הדחק יכול לכבס מיד במוצאי הצום. ואף ברחיצה קל יותר מתשעת הימים. (מבית לוי).

ב. כשחל ת"ב בחמישי, מותר להכין צרכי שבת בת"ב אחר חצות. (מ"ב סי' תקנא ס"ק ס). ומותר לכבס לכבוד שבת מיד במוצאי התענית, (הל"ש פט"ו סט"ז, ששי"כ פמ"ב סט"ו), וגם להסתפר ולהתרחץ. (סידור יעב"ץ). וי"א שישתפר ויתרחץ רק בשחרית. (א"ר תקנ"ט סק"י, הל"ש שם הע' כז, מבית לוי צ"ה ס"א). אבל בשר ויין ושמיעת ניגונים אסור עד חצות היום.